

*Torshälla Nyby Historiska Sällskap & Jubileumsutställningens Vänner
i samarbete med S:t Olofs Gille*

STADEN I TID OCH OTID

TORSHÄLLAS SENASTE 300 ÅR 1718 – 2017

Målning av Georg Nyström – Torshälla från Holmberget runt sekelskiftet

Författare Björn Maxe och Jan-Erik Kling
Redigering: Benny Flodin och Rolf Forssell

Innehåll

FÖRORD	3
TORSHÄLLA STAD I VÄRLDEN	4
DEN 30 NOVEMBER 1718.....	5
NÅGRA NEDSLAG I TORSHÄLLAS HISTORIA	6
Från 1750 till 1799	6
Om 1800-talets Torshälla	8
Om Torshälla under 1900-talet	9
Året 2016, ett år före 700-årsdagen	10
NAVIGARE NECESSE EST	11
ÅNGBÅTAR TAR ÖVER.....	12
Torshällas sjöfartshistoria 1787–1915	13
KRUSGÅRDEN, JAKTVARVET OCH TEGELBRUKET	14
BRANDEN I TORSHÄLLA 1798	15
INDUSTRIN TAR ÖVER HANTVERKET	16
Holmen	16
Nyby bruk	17
Kronokvarnen, Eminentverktyg	17
SÅGBLADSFABRIKATIONEN HAR GAMLA ANOR	18
Aliforsverken	18
Ivar Linds sågbladsfabrik, Henning Klings verktygsfabrik	19
Oscar Eriksson	20
ÖVRIG INDUSTRI – FRÅN MASKINER TILL KARAMELLER	21
Pettersson och Hellberg, AB Torshällamaskiner	21
Lindbergs hänglåsfabrik	21
F O Nyströms Bleckkärlsfabrik, Carl Victor Jansson/Molins verkstad	22
Fabriksaktiebolaget Klas Törnblom	22
C.O. Stenhammars båtvarv, stenkärlstillverkning	23
Karamellfabriken	23
Walter Thür orgelbyggen AB, Torshälla galoschmärkesfabrik	24
VERKSAMHETER KRING LILLA GATAN	24
Carl Brokvist, Ragnar Pettersson ”ragnarpelle”	25
SMEDSTADEN ESKILSTUNAS SMIDES- OCH MANUFAKTURVERK	25
SLUTORD	27

De flesta bilder och kartor i skriften är, om inte annat anges, hämtade ur Torshälla lokalhistorikers bildarkiv (med originalen hos St Olofs Gille), Industriarkivet i Eskilstuna, Wikipedia och ur våra lokalhistorikers tidigare material. De dagsaktuella fotografierna är tagna av författaren eller redigerarna av broschyren.

Layout: Haze n' Laze – Art & Design Studio
Tryck: Östertälje tryckeri

Thorsshargh – Torshälla

Vår historia från 1718

FÖRORD

Inför Torshällas 700-års jubileum 2017 vill vår förening i ca 10 publikationer skildra stadens historia med speciell inriktning på näringslivet. Denna vår 6:e trycksak avhandlar näringslivets utveckling från då staden fyllde 400 år 1717 till modern tid. Björn Maxe och Jan-Erik Kling har, ur många tillgängliga källor, sammanställt en charmerande beskrivning av hur Torshällaborna kämpat på under dessa 300 år. Vår stad förblev dock en mycket liten småstad även då industrialiseringsepoken satt fart i slutet av 1700-talet. Samtidigt utvecklades Eskilstuna till en av Sveriges mera betydande industristäder

Orsakerna till Torshällas stagnation och Eskilstunas expansion är flera men viktigast är topografin. Torshällas forsar ligger inklämda mellan branta berg med dåligt med mark för byggnation. Dessutom dröjde Torshällas stadsledning allt för länge med att lösa först elektrifieringen pga. striden mellan staden och Nyby Bruk och därefter vatten- och avloppsfrågan.

Vi har flera exempel på framgångsrika, expansiva företag som sett sig tvingade att flytta från Torshälla pga. bekymmer med lokaler och personalförsörjning. Se vår första trycksak: "Holmens 900-åriga historia" med historierna om Thermanius framgångsrika produktion av bl.a. mobila tröskverk, som av trångboddhet på Holmen 1868 flyttade till Hallsberg och Stridsberg och Börks sågbladsfabrik som 1879 flyttade till Trollhättan.

Eskilstunaborna kunde samtidigt glädja sig åt sin goda topografi, sina fabrikörs framsynta satsningar på kanalen 1860 "förbifart Torshälla" och på Oxelösund-Flen-Västmanlands järnväg (som Torshälla missade). Eskilstuna stads framsynta stadsplanering och tidiga investeringar i vatten och avlopp möjliggjorde

för lantbefolkningen att flytta in till nybyggda bostäder och arbeta i Eskilstunas expanderande industri.

Med Nyby Bruks kraftiga tillväxt från 1945 till 1970-talets mitt rycktes Torshälla ur sin småstadsslummer och blev en för landet rätt unik blandning av bruksort och stad. Närheten till Eskilstuna erbjuder den stora stadens service och förmåner.

Torshällas hembygdsförening, S:t Olofs Gille, har inför 700-års jubileet uppdaterat sin förträffliga bok "Torshälla ABC". Den bör varje person intresserad av vår stads företag läsa parallellt med denna skrift. Vi har här försökt undvika att överlappa Torshälla ABC:s information och i stället komplettera denna med några sammanfattande beskrivningar. En sådan intressant exposé är vår redogörelse om ortens många sågbladsfabriker. Med kunskap förvärvat genom anställning hos en sågbladsfabrikant hoppar vissa, med entreprenörskap lagda, anställda av och öppnar eget. Torshällas industrihistoria såg flera sådana duktiga personer med framgång söka lyckan.

Torshälla stad i världen

"Näe, nu får det fan i mig vara nog! Vi skall sörja för båtsmän, folk till kriget och dessutom bidra med pengar till vår armé. Skulorna på faten duger inte ens till gyltan. Kon sinar och hästen raglar. När skall detta helvete lykta?"

På vår färd genom Torshällas sekler har vi hunnit till året 1718. Väster om ån sträcker sig Torshälla från kvarteret Borgmästaren i söder till hamnen i norr, alltsedan medeltiden. Stadens längd är ca 600 meter från söder till norr och som bredast 360 meter men i norr endast 120 meter.

Här finns Stortorget (Rådhusorget) och Fisktorget, östra, västra och norra tullen. Gatorna är Wretgatan (Ruths gränd), Tullgatan (Järnvägsgatan), Stora Långgatan (Storgatan), Västra Långgatan (Lilla gatan), Kyrkogatan samt några gränder som Gråbergs gränd (S:t Olofs gränd) och Gröna gången (Munkgränd).

De oregelbundna byggnaderna står tätt. Av de 110 gårdstomterna är ca 100 bebyggda inklusive dagens "Stadskällaren" och "Krusgården" som ligger vid åns östra sida. Ett gytter av byggnader som växer upp mot de västra bergen, Klock- och Galgberget.

Se kartan som beskriver branden 1798 på sidan 15.

Tomterna är indelade i 20 kvarter. Staden har en åkerareal på ca 270 tunnland belägna öster och norr om staden. Dessutom skogen vid Råby hed som uppgår till 242 tunnland varav 90 odlad jord. Liksom sina förfäder lever Torshällas borgarbönder av lantbruk, sjöfart, fiske, handel och hantverk. De odlar köksväxter och spannmål. Åkermarken brukas på medeltida vis.

Under 1700-talet tillkommer hantverkare som guldsmeder, svarvare, glasmästare, garvare, hattmakare, färgare, krukmakare, kakelugnsmakare samt repsla-

HUSEN I STADEN PÅ 1700-TALET

De flesta hus har ett våningsplan och är byggda av trä. Taken är täckta med torv eller bräder. Många gårdar har stall, ladugård, svinstia och hönsbushus.

gare, skeppsbyggare, skeppstimmermän, snickare och smeder för sjöfartsnäringen etc. Några borgare handlar med krukmakargods, mjöl, gryn och livsmedel som till stor del skeppas till Stockholm. Kronokvarnen, som hittills varit i Kronans ägo, säljs till slottsbyggmästaren Peter Gerdes.

KUNGARNA PÅ 1700-TALET

1697 Karl den XII
1718 Ulrika Eleonora
1720 Fredrik I
1750 Adolf Fredrik
1771 Gustav III
1792 Gustav IV Adolf

Den 30 november 1718

Kvällen har övergått i natt, klockan är 21. En kula genombor-
rar Karl XII:s båda tinningar. Han dör vid Fredrikshald. Kung-
ens utdragna och envetna krig upphör. Sverige förlorar sitt
stormaktsvälde och det Karolinska enväldet tar slut. Präs-
terna förkunnar att "Gud vredgas över folkets svåra synder".
Pest, katastrofer, missväxt och allt annat elände är Guds
rättvisa straff. Om man bara slutar synda skall Gud blidkas
och allt ordna sig.

Johan Heinrich von Görtz, han med nödmynten, får bära
hundhuvudet för Karl den XII:s misslyckade politik och krig.
Görtz avrättas vid Skanstulls galgbacke den 9 december
1719. Karl XII:s syster Ulrika Eleonora efterträder honom som
regent. År 1720 avsäger hon sig kronan till förmån för sin
make Fredrik av Hessen. Fred sluts i Nystad 1721.

Några nedslag i Torshällas historia

FRÅN 1750 TILL 1799

Ett nytt rådhus invid kyrkogårdens östra sida är byggt av trä, har torn och urverk. Skolhuset för 80 elever uppförs vid kyrkogårdens västra sida. Skolsalen är 27 m². Huset är i två våningar med tak av näver och torv. Vinden används till visthus och spannmålslager.

Nyby Gårds ägare anlägger ett tegelbruk och anställer två tegelslagare och åtta drängar.

Silversmeden Aron Wangstelius etablerar sig i staden.

Landshövding Nils Bielke besöker vår stad. Han uppmuntrar Torshällaborna med följande citat: "emedan en flitig myra och ett idogt bi är i de förnuftigas ögon långt högre skattat än björnar, vargar och glupande rovdjur, samt att de största floder från början alla varit små".

Ett kvinnoöde

1761 blir mordängeln Kajsa Ekerudde halshuggen och bränd på bål.

"En övergiven kvinna föder ett oäkta barn, tar det av daga och får ett förnedrande straff. Den medskyldige barnafadern slipper ifrån sitt ansvar".

Den tidens Lutherlärdade präster hävdar enligt Bibeln att *"det var Eva som frestade och förförde Adam till synd"*.

Därför straffas Kajsa.

1771 – Borgmästaren Erik Nybohm förvärvar Väsbyholms gård. Vart femte år insänder borgmästaren och rådet en femårsberättelse till landshövdingen som året 1771 ger en inblick i Torshällas tillstånd:

- *Torshälla har flera jakter, skutor och båtar*
- *En del av borgerskapet seglar vid sommartid med storskutor till Norrland för strömmingsfiske som vid hemkomsten till Torshälla byts mot spannmål.*
- *Tre öppna bodar saluför specerier, salt och viktualier (spannmål).*

- *Brist på penningar innebär att Torshällas borgare inte kan anlägga fabriker.*
- *Åkerjorden består av hårdlera och är otjänlig för sådd av lin, hampa och tobak.*
- *Lax och ålfiske disponeras av Kronokvarnens och Holmens ägare vilka är utom stadens förvaltning.*
- *Till nackdel för Torshällas hamn och sjöfart, fraktar lantborna i Tjula, Sundby, Barva och Jäders socknar, sina varor med egna båtar till Stockholm, vilket bryter mot "Städernas privilegier, fri- och rättigheter".*

Torshällas hantverkare har ringa utkomst av sina hantverk då Eskilstuna ligger alltför nära.

Staden saknar inkomster från Kronokvarnen, Holmen och Nyby som alla tillhör landsförsamlingen.

År 1772 slutar frihetstiden genom Gustav III:s statskupp. Gustavianska tiden inleds.

Gustav III ökar sin makt, gör slut på partistriderna mellan hattar och mössor samt på främmande makters inblandning i Sverige. Kungen skall styra riket men riksdagen bestämma skatterna. Dock krävs bådastånd för att t.ex. stifta nya lagar eller börja anfallskrig.

År 1775 inför Gustav III förbud att fritt bränna brännvin i Sverige. Nu är det kronan, det vill säga staten, som skall styra all tillverkning av sprit. Resultatet blir att statens brännvinsmagasin inte blir sålt. Det blir en stor förlustaffär för staten.

Från år 1776 förbjuds all begravning inne i Torshälla kyrka.

År 1780 bor 634 personer på ca 100 gårdar av totalt 110 gårdstomter. Av 90-talet borgare ägnar sig bland andra 10 stycken åt handel, 40 stycken arbetar med hantverk, 8 är fartygsägare.

Torshälla är den, till invånarantal, 41:a staden i Sverige.

Carl Michael Bellman

Carl Mikael Bellman gjorde åtminstone två besök hos sin gode vän Generalmajor och Friherre Axel Didrik Meijendorf von Yxkull på Nyby frälsegård och ägare av Holms Bruk och Kronokvarnen. (Nyby Bruk kom först 1829) Den ena gången sitter han på Liljans krog och betraktar nuvarande Holmberget och Holmbergsparken och ser:

"Kvarnar och hjul börja sin fart, hör - från ett skjul, hörde du klart, första slagen uti smedjan? Berg och kullar prydda stå. Med båd lamb och qvigor, bygdens barn och pigor gå och valla".

Diktat under Bergströmskans porträtt på Liljans krog i Torshälla av Carl Mikael Bellman 1776, Fredmans epistel 39.

Den andra gången var den 20 maj 1788 och då berättar Carl Mikael:

"Igår på en Torshälla jagt, med vimpeln tunn som flor, se ´n lyran jag i skrinet laggt, steg jag ombord och for. Hwarthän skall resan ske, min vän? – Så frågad ´ jag och log. Till Nyby svarte skepparen, och hatten av sig tog..."

Resan skildras i episteln "Den 20 maj 1788 Pastoral".

Maskeraden på kongl. teatern, konspiratörer och straff

"Bonsoir, beau masque!"

Jacob Johan Anckarström avfyrrar skottet.

"Mon Dieu, je suis blessé". Gustav III vacklar till. Med allskonns splitter i kroppen bärs han till sitt kabinett.

"Förliden fredag d. 16 mars 1792, kl. 3/4 till 12 om aftonen, då hans Kongl. Maj:t nyss var inkommen på maskeradbalen uti Kongl. Opera-huset, hade en okänd mask infunnit sig uti trängseln af de masker, som samlat sig bakom konungen, och der aflossat en pistol hvars skott tagit ett stycke öfver venstra höften något ifrån ryggraden".

Efter 13 dagar avlider kungen.

Adeln hyser ett stort missnöje med Gustav III:s statskupp 1772, anfallskriget mot Ryssland 1788-1790, Förening och säkerhetsakten av 1789, vilken gjorde kungen enväldig.

Anckarström döms till:

"jämte förlust av gods och ära även skall mista högra handen, halshuggas och steglas, sedan han likväl förut till straffets skärpande tre dagar å rad på sär-

skilda stadens torg stått två timmar i halsjärn på schavott och därpå av bödeln med fem par spö blivit hudstruken".

"De sammansvurna grevarna Ribbing, Horn, Lilliehorn och Ehrensvärd döms att mista sina liv, ära och gods och varda halshuggna".

Avrättningarna uppskjuts och i augusti förvandlar hertig Karl dödsdomarna till evig landsflykt.

OM 1800-TALET TORSHÄLLA

Två år efter branden bor 384 personer i Torshälla. Befolkningen ökar långsamt och uppgår på 1860-talet till ca 800 personer. Vid sekelskiftet 1899/1900 uppgår befolkningen till ca 1900 personer.

Under större delen av 1800-talet har stadens invånare sin försörjning från kålgårdar där man odlar köksväxter. Spannmål odlar man på östra resp. norra sidan om staden, där även kreaturen går på bete. Denna lantbruksnäring idkar man tillsammans med handel, sjöfart, skeppsbyggeri, hantverkeri och övriga transporttjänster m.m. Huvudnäringen i staden är alltså lantbruket.

På de 100-talet gårdarna finns verkstäder, stall, ladugårdar, logar, gödselhögar och på gatorna strövar hönsen fritt. Man arbetar i sitt anletes svett från soluppgång till solnedgång. Dock behöver korna mjölkas mellan fyra och fem på morgonen. Barn kommer till för att vara en resurs i familjens försörjning.

Glyttarna hjälper de vuxna från mycket tidig ålder och i tonåren arbetar de, som vore de vuxna. Som exempel kan nämnas att den genomsnittliga arbetstiden, inom industrin, för 12–14 åringar är 11 timmar, för 14–18 åringar är 12 timmar. De arbetar sex dagar i veckan, ibland alla dagar!

År 1822 omfattade stadsjorden 405 tld (tunnland) åker, 188 tld äng, 25 tld är skog och betesmark. Dessutom tillkommer 242 tunnland varav 90 är odlad jord i Råbyhed.

Boskapsbesättningen är stor och består av 47 hästar, 30 oxar, 143 kor, 11 ungboskap, 230 får samt 86 svin. Urin från kreaturen rinner ut i gatornas rännstenar.

Det medeltida gatunätet är kvar och nya byggnader ersätter de nedbrunna. På varje gård finns brunnar och sinar de, hämtas vatten ur ån eller från källorna vid Nyby gärde eller Roxnäs.

Ett stort antal krogar finns till båtнад för åkare, spannmålsbönder, stuvare och sjömän m.fl.

Under seklet arbetar hantverkare som byggmästare, färgare, garvare, gelbgjutare, glasmästare, hovslagare, kakelugnsmakare, kopparslagare, målare, nålmakare, sadelmakare, skomakare, smeder, skräddare, urmakare m.fl. yrken som sysselsätter mästare, gesäller och lärningar.

Skråväsendet upphör 1846 och Torshälla fabriks-, hantverks- och handelsförening bildas.

De fasta marknadsstånden, som i många år *”vanprydt Rådhusorget är nu i vinter sålda, så att de vanliga*

Flora Kiosken på Holmberget

1885 BLIR GEORG NYSTRÖM, FÖDD 1861, STADSTRÄDGÅRDSMÄSTARE.

På egen bekostnad anlägger han Holmberget, ett Skansen i miniatyr. Kulturperson och sann Torshälla- och hembygdsvän, som är skribent, målare, tecknare, entertainer och Riksantikvarieämbetets ombud i staden.

T.v. en bild av Flora Kiosken på toppen av Holmberget där idag Tre Byttor ligger.

När järnvägen till Nyby Bruk invigdes av Oscar II 1895 svarade Nyström för dekorationerna som kröntes av en kungakrona.

gammalmodiga folkmarknaderna lära nu tagit slut i Torshälla, hvarest denna höstmarknad ficktjuvar, positiver, panoramor, slagsmål m.m. fanns i stort antal”.

År 1870 finns femton yrkesutövande kvinnor, nämligen åtta pigor, en hushållerska, två barnmorskor, två skollärarinnor och två krögerskor. Därtill äger Mathilda och Constantina Sandberg Torshälla Wadffabrik.

År 1877 har Torshälla stad en yta på 25 $\frac{3}{4}$ tunnland, varav 5 tunnland är trädgårdar. Markerna öster och norr om staden omfattar 169 tunnland jord och 167 tunnland äng som på Karl IX:s tid donerats av kronan från Hallspånga, Säby och Söderby hemman. Stadsskogen på Råbyhed omfattar 242 tunnland varav 90 tunnland är odlad jord. Antalet tunnland har minskat med drygt 300 för åker resp. knappt 60 för äng vilket tyder på att stadens agrara karaktär minskar.

I början på 1880-talet inleder man mätning av marken på östra sidan om Torshällaån. Tio år därefter stadfäster Kungl. Maj:t den nya stadsplanen.

Fastigheterna kommer att numreras 101 – 150. Den stora utbyggnaden av östra stadsdelen påbörjas.

1880-talet är ett dynamiskt decennium och industrialismen får sitt genombrott i Torshälla.

År 1890 finns nio fabriksidkare i staden samt trettio-talet hantverkare, handlande, bryggare, åkare och skeppare.

1896 fastställer stadsfullmäktige nya namn på gator och gränder i Torshälla. Gröna gången blir Munkgränd då Ali Andersson menade att hänsyn borde tas till

”det historiska minnet af ett i forntiden här beläget Kloster”. Idag vet vi att det inte funnits något kloster här.

Under senare delen av 1800-talet organiserar sig kunskapsörstande personer i frikyrkliga församlingar och nykterhetsrörelser. Antalet medlemmar är vid sekelskiftet 445 i nykterhetslogerna, respektive 129 medlemmar inom frikyrkan. Fem fackföreningar bildas med totalt 70-talet medlemmar. Torshälla Nyby föreläsarförening uppstår och spritbolaget går med förlust. Inom dessa organisationer frodas idéer om moral, bildning, kultur, nykterhet och skötsamhet som kommer att få betydelse i det politiska och fackliga arbetet.

OM TORSHÄLLA UNDER 1900-TALET

Vid 1900-talet början beskrivs Torshällaborna som muntra, glada, friska och sunda. Lummiga trädgårdar med planteringar och trädgårdsodlingar är en oas som ”drömmer vid sin å, det hvilar frid, gammeldags borgarstämning öfver detta Torshälla”. Vid den tiden finns ju Georg Nyström som stadsträdgårdsmästare sedan 15 år.

År 1900 finns sjutton yrkesverksamma kvinnor. Nu gör kvinnan sitt verkliga inträde i näringslivet. Folkmängden uppgår till 1893 personer och förblir så till 1940.

Idyllen till trots, det råder arbetslöshet. Bostäderna är för få och risiga. Vattenförsörjningen är usel och avloppssystemet otillräckligt. Tillgången på billig mark för hus- och industritomter samt närheten till Mälaren lockar inte. Det beror främst på den försenade vattenförsörjningen och elektrifieringen.

Torshälla har det svårt under 1930-talet. Så svåra ekonomiska omständigheter med minskat skatteunderlag att stadsfullmäktige diskuterar Torshällas inkorporering i Eskilstuna. Men...

Äntligen, i januari 1935, invigs vattentornet på Klockberget, med vattenledning från källorna i Rakåsen! Under året tas även kraftstationen i Kvarnfallet i bruk, se NYBY BRUKS LIBERGS-EPOK. En ny era i vår historia börjar! I mars föreslår drätselkammaren stadsfullmäktige att återkalla förslaget om inkorporeringen. Invånarna ökar till 3540 personer år 1950. Två år därefter införlivas Mälarbaden och Nybys brukssamhälle med staden och befolkningen ökar med ytterligare 900 personer.

Nu flödar Torshälla av mjölk och honung under knappt ett kvarts sekel. Det byggs hyreshus, villor, skolor, affärer, det anläggs vägar och det stadsplaneras. Nyby Bruk investerar, bygger, utvecklar stål och processer, expanderar och anställer folk från när och fjärran. Åkarna köper lastbilar. Nya företag bildas för att supportera Nybys verksamhet. Nu jädrar är det full storm under galoscherna.

1967 - Torshälla fyller 650 år

Vid minnesfesten av 650 år kan en stolt befolkning på 7916 personer verkligen jubilera. Det året finns tolv företag med drygt 2000 anställda varav 80 % vid Gränges-Nyby AB.

Åren därefter till slutet på 1975 är vinstrika och goda för de ca 2000 anställda och ägaren till bruket. Torshälla inte minst! 8660 personer bor här. Mer än hälften av befolkningen är alltså beroende av Gränges Nybys verksamhet.

Den 1 januari 1971 inkorporeras Torshälla stad i Eskilstuna kommun vilken är den tredje kommunreformen i Sverige (tidigare 1863 och 1952).

I mars 1976 har Nyby tillsammans med övriga rostfria tillverkare i Sverige och Europa drabbats av lågkonjunktur och överproduktion. Nu intensifieras en, ännu idag år 2016, pågående strukturrationalisering av järn- och stålindustrierna i Europa.

En lång och svår omställningsperiod inleds för Nybyfolket och Torshällaborna. Hela staden drabbas. Mellan 1976 och 1986 minskar invånarna med 879 personer. Därefter ökar befolkningen igen, och år 2010 uppgår den till 8326 respektive 9200 år 2015.

ÅRET 2016, ETT ÅR FÖRE 700-ÅRSDAGEN

I Torshälla finns ingen industri som fyller tomrummet efter Nyby Bruk.

Av Nyby Bruks totala verksamhet, från stålverk till rör via stång, varm- och kallvalsad plåt och band, återstår år 2016, endast kallvalsverket med ca 250 anställda som

valsar höglegerade rostfria specialstål. På verksamrådet finns förutom, *Outokumpus* "kallvalsen", *Carpenter Powder Products* med ca 50 medarbetare som tillverkar höglegerade, främst rostfria pulver.

Berglunds Åkeri med 55 anställda tillhandahåller lagerlogistik-, bud-, kran-, lastbils- samt lastmaskintjänster och har bl.a. köpt Rörverk 76 och Tekniska kontoret för sin expansion.

Berglunds Åkeris ledning, med VD:n Patrik Skoog sittande, framför före detta Rörverk 76

På Eklunda/Ekbacken industriområde finns:

- *Stille AB*, med ca 50 medarbetare, som tillverkar avancerade kirurgiska instrument och operationsbord i rostfritt.
- *PNM Plåt AB* sysselsätter ca 25 medarbetare och legotillverkar produkter i de flesta material samt utför skärande bearbetning.
- *Ellfolk Bygg AB* med 40-talet medarbetare bygger, målar, smider, markbereder och utvecklar nya bostadsområden.
- *THISAB*:s tio medarbetare legotillverkar brand- och spolposter.
- Dessutom finns företag inom svets- och industri-service, entreprenad som *EME AB*, *Svetsservice AB*, *SHA Torshällaverken AB*, *Maroals Produktions AB*, *Fortuna Maskinservice*, *Färgbolaget*, *Eklunda Transport AB* och *Bring* finns också inom området.

I Eminents verkstad finns 2016:

- *Rolf Berg Keramik AB*, *Ebelingmuseet* och *Konditori Amarant AB*.
- "*Lars Ytterbergs Karamellfabrik*", Eskilstunavägen 35 ägs idag av *Konfektyrfabriken Aroma AB* och här tillverkas chokladkonfektyr.
- På Klockberget där tidigare *FO Nyströms Bleckkärls Fabrik* låg, anlade glaskonstnären Åsa Brandt med make Jan år 1989 en glashytta med galleri och restaurang. En stor upplevelse för de 40 000 turisterna per år som besökte anläggningen och Torshälla. 2008 upphörde tyvärr verksamheten och fastigheten inrymmer nu tre bostäder.

Modeller av däckade Torshällajakten S:t Jacobus och en odäckt Mälarsjakt från 1700-talets mitt byggda av Yngve Malmquist.

Navigare necesse est

Från segel – till motor – via ångfartyg

Vår stads betydelse som skeppnings-, handels- och omlastningsort startar vid sekelskiftet 1000/1100-talet. Torshälla blir då den enda utskeppningshamnen för Rekarnebygdens-, Sörmlands, sydvästra Bergslagens- samt Närkes lantbruks- och järnvaror.

Under drygt trettio år under 1600-talet har "Torsilia" rätt att fritt segla till samtliga svenska och utländska hamnar för alla varor utom spannmål.

En serie motgångar drabbade dock Torshällas skeppsnäring:

- 1639 färdigställdes Hjälmare kanal. Torshällas gamla funktion som utlastningshamn, för Närke, sydvästra Bergslagen och delar av Rekarnebygden, utarmades.
- I slutet av 1700-talet var slussen i Stockholm stängd för ombyggnad. Mälarens fartyg kunde ej passera ut i Östersjön. Detta blev ett bestående men för Torshällas fjärrfiskare och ett avbräck för stadens sjöfart.
- 1860 invigdes "förbifart Torshälla" (Eskilstuna-fabrikörernas kanal) som ytterligare ryckte bort fraktunderlaget för Torshällas skeppare.

Sjöfartens organisation är inte den bästa varför en del bruk anlägger egna hamnplatser i Sundbyholm och

Kvicksund. Det blir ordning och reda i Torshälla först när ny skråordning införs.

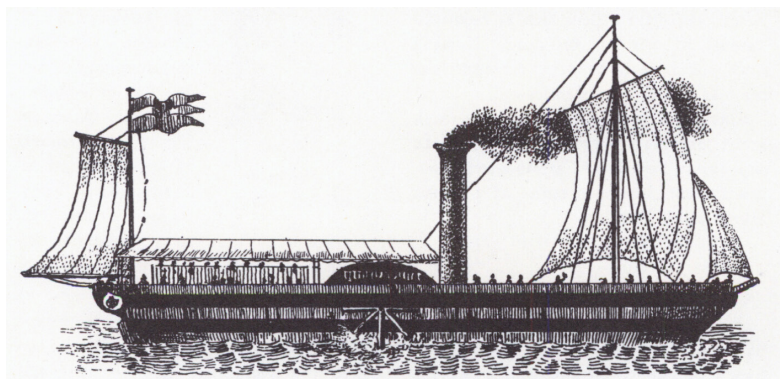
År 1764 installeras en ny metallvåg, efter den våg som brann ner 1697, och staden får rätt att debitera samma avgifter som övriga Mälarstäder.

För att möta järnbrukens transportbehov beslutar landshövdingen i Södermanland år 1766, att Torshälla tilldelas seglationsrättigheter för sex större fartyg (enmastade däckade jakter) samt fyra båtar (enmastade odäckade storbåtar). Dessa farkoster får nu, i tur och ordning, rätt att lasta och segla alla vägningsbara varor som järn, koppar, smide, stål och gjuteriprodukter.

Fartyg med full last lossar och lastar vid de tio sjöbodas som ligger vid hamnen och dess kajer. Hällefors bruk och Rosenbergs bruk skeppar 510 ton årligen från vår hamn (1766).

1658 års skråordning för skepparna ersätts den 31 mars 1787.

Skepparskråets uppgift blir då att tillvarata sjöfartens och skepparnas intressen. Bl.a. genom att balansera tillgång och efterfrågan på tonnage och värna medlemmarnas ekonomiska tillstånd. Dessutom examinerar och godkänner skrået matroser till skeppare.

Yngve Frey var Sveriges 3:e ångbåt i trafik och seglade från 1821 på trader i Mälaren, framför allt Stockholm-Strängnäs-Västerås-Arboga. Yngve Frey var även den första ångbåten över Östersjön och byggdes på Södra varvet i Stockholm. Ångmaskinen kom dock, som på de två första ångbåtarna från Samuel Owens verkstad.

Ångbåtar tar över

Från slutet på 1820-talet tar ångfartygen upp konkurrensen om passagerare och tonnage. Ett nytt skede i vår sjöfartshistoria börjar. Ångmaskinen ersätter vind och segel som drivkraft. Vid mitten av 1840-talet seglar endast 3 – 4 jakter

Efter öppnandet av Eskilstuna nedre kanal förvärvar storfabrikörerna i Eskilstuna en egen ångbåtsflotta. Ångfartygen Thorshälla och Wikingen kan dock inte slussa då hjulhusen är för breda. Rederiet blir utkonkurrerat och upphörs.

En tusenårig segelfartygshistoria ändrar

Sluparna Karl Johan på 54 ton med skeppare och ägare Gustaf Ehrlin och Sofia på 48 ton med skeppare A. J. Flodberg och ägare Nyby Bruk AB tas i bruk 1879. Torshällas sista fraktfartyg är segelfartyget "Maja" ägd och seglad av Axel Josef Flodberg 1894–1915.

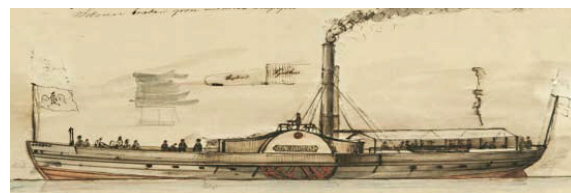
Lastfartyg och fritidsbåtar trafikerar slussen och Torshällaån till 1965, men det är en annan historia

SAMUEL OWEN

Man brukar betrakta Owens mekaniska verkstad som den första mekaniska industrin i vårt land. Där utvecklades och byggdes bl.a. de första svenska ångmaskinerna.

Se även faktarutan om honom och hans samarbete med Adolf Zethelius vid grundandet av Nyby Bruk i vår andra historiska skrift om ADOLF ZETHELIUS.

Hjulångaren Thor (f.d. Örebro)

TILLKOMSTEN AV SLUSSEN I TORSHÄLLA

"Förbifart Torshälla"

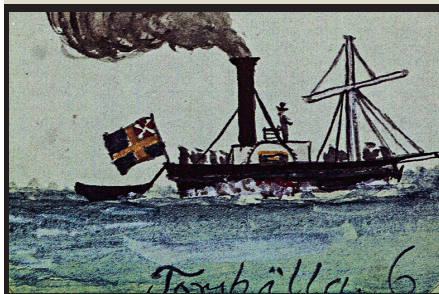
Några Eskilstunafabrikörer med Munktel och Stålberg i spetsen diskuterar 1852 möjligheten att gräva en kanal med slussar förbi Torshälla för att förbinda Eskilstuna med Mälaren. Så blev det! Trafiken invigs 1860 och avslutas 105 år därefter.

År 1865 byggs även en sluss vid Gevärshuset och hamnarna vid Smörparken och Kyrkans hus byggs.

Kanalen blir flitigt utnyttjad

TORSHÄLLAS SJÖFARTSHISTORIA 1787 – 1915 I SAMMANFATTNING

ÅR	REDARE, BÅTAR ETC.	BESKRIVNING AV HÄNDELSE
1787	Ny skråordning	Seglationsrättigheten säljs till högstbjudande
1788	Rättigheterna utökas	Kunderna är främst bruken i Eskilstuna (Carl Gustafs stad, Tunafors, Fristaden), Hälleforsnäs m.fl.
1792	Carl Adam Scheperus	Bosätter sig i Torshälla. Han kommer att bli stadens rikaste borgare, ägare av Holms Bruk, Österby gård i Tumbo socken och från 1810 Krusgården med skeppsvarvet
1787–1835	Hjul- & Ångbåtar	6 – 8 jakter seglar per seglationssäsong. Under 1820-talets slut tar ångfartygen upp konkurrensen och 1840 seglar endast 3 – 4 jakter.
1828	SS Braut Anund	Första hjulångaren i Torshälla hamn
1831	SS Ellida	1831–1838 trafikerade SS Ellida Stockholm
1837	SS Torshälla	Torshälla Ångfartygsbolag/Ångbogseringsbolaget förvärvar sin första hjulångare som var i trafik till 1864
1854	SS Wikingen	Samseglade med Torshälla i 10 år
1851 – 1861	Ångslupen Eskil	Rederiet Torshälla Ångslupsbolag Holmen-Eskilstuna driver sjötrafik mellan Torshälla och Eskilstuna med ångslupen "Eskil"
1860	Eskilstuna nedre kanal invigs	Hjulångarslupen Necken som döps om till Eskilstuna och går mellan Torshälla – Eskilstuna utträngs när kanalen öppnas
1860 1868	SS Eskil SS Eskilstuna II	Eskil, den första propellerångaren, sätts i trafik då slussen i Torshälla var klar, men ersätts redan 1868 av Eskilstuna II som är i trafik i hela 77 år
1861	Hjulångaren Thor (f.d. Örebro)	Rederiet Torshälla nya Ångfartygsbolag förvärvar Örebro, byggd 1847, och döper om henne till Thor 1862
1875	Vulcanus	Ångbåtsbolaget Vulcanus bildas och är i trafik i 10 år
1883	SS Thorshälla	Torshälla Ångbåts AB bildas och köper SS Thorshälla som är i trafik till 1888
1885	Ångslupen Lärkan	Trafikerar Eskilstuna fram till 1901 med 2 turer/dag med plats för 80 passagerare

ÅNGBÅTEN TORSHÄLLA

Akvarell utförd av prins Gustaf (sångarprinsen 1827–1852), då han var tio år gammal.

På det öppna däck fick passagerarna samsas om utrymmet med gods och vedtravar. Båten blev också berömd för sin ångbåtsbiff

Krusgården, jaktvarvet och tegelbruket

Majoren Anders Jespersson Cruus av Edeby bodde här på 1600-talet. Han dog i Torshälla 31 januari 1678. "Blev på resa från Frankrike 1649 i Utrecht fängslad för gäld, men hjälptes av Axel Oxenstierna". Han utnämndes till kapten vid amiralitetet 1654 och till major därstädes 1665 och pensionerades 1676. Han var bekant för sin lustighet och sitt putsmakeri. Under 1700-talet fram till 1787 ägs gården av bl.a. råd- och riksdagsmannen Anders Geting, tulltjänstemannen Olof Alenborn, Catharina Berg och Catharina Gren.

I mitten av 1700-talet börjar staden numrera gårdarna från 1 till 100. Då får Krusgården nr 100, trots att den ligger utanför dåvarande stadsgräns (Vallby socken). Corps de logi med två flyglar uppförs.

År 1787 köper och anlägger skeppsbyggaren Johan Fredrik Örn ett jaktvarv vid gården. Under hans tid ökar antalet boende på Krusgården betydligt. Varvet behöver arbetskraft, dessutom flyttar husvillan hit efter branden 1798. Öhrn verkar på varvet till sin död 1810. Därefter ägs herrgården av skepparen Johan Groth, överstelöjtnant Joseph Schyrer och rådmannen Anders Wibell.

Fram till 1826 bygger varvet trettioalet jakter och en galeas. Vanligast byggs jakter på 20–25 meters längd och 5–6 meters bredd med en lastförmåga på 80–90 ton. Då förvärvas varvet av skråredaren Carl Adam Schepherus som driver det vidare tills han år 1866 flyttar varvet till Bondkroken (där Eskilstuna nedre kanal möter Torshällaån).

Krusgården på 1950-talet

Den, som har betytt mest för Krusgården är maskinisten och rådmannen **Anders Berglund**, som förvandlar gården till en anläggning med jord- och tegelbruk.

Anders Berglund föddes i Wäsby 1824 och kom till Krusgården 1853. Tegelbruket låg vid den nu nedlagda Krusgårdsskolan (dagens lekpark). Bruket står stilla på vintrarna. Ny arbetskraft anställs när tjälen går ur marken. Leran hämtas på Snäckängen.

Anders Berglund flyttar 1888 till Kanalstationen som kanalinspektör för Eskilstuna Nedre Kanalaktiebolag.

Sanckta Brita byggd på Krusgårdens varv (som modell byggd av Yngve Malmquist)

År 1892 – 1898 innehar byggmästaren Fredrik Malmberg anläggningarna. Tegelbruket är svårt att hålla i drift då maskinerna kräver stora underhåll. Han kommer också i delo med sina tegelslagare och drängar p.g.a. fylleri och slagsmål. Tegelbruket läggs ned. Under de första årtiondena på 1900-talet är lantbruket utarrenderat. Den sista arrendatorn slutar omkring 1940. I mitten av 1900-talet köper Torshälla stad Krusgården med tillhörande mark. Området sträcker sig mellan ån, kanalen med slussen och Krusgårdsberget. Den stora utbyggnaden av bostäder i Krusgårdsområdet påbörjas.

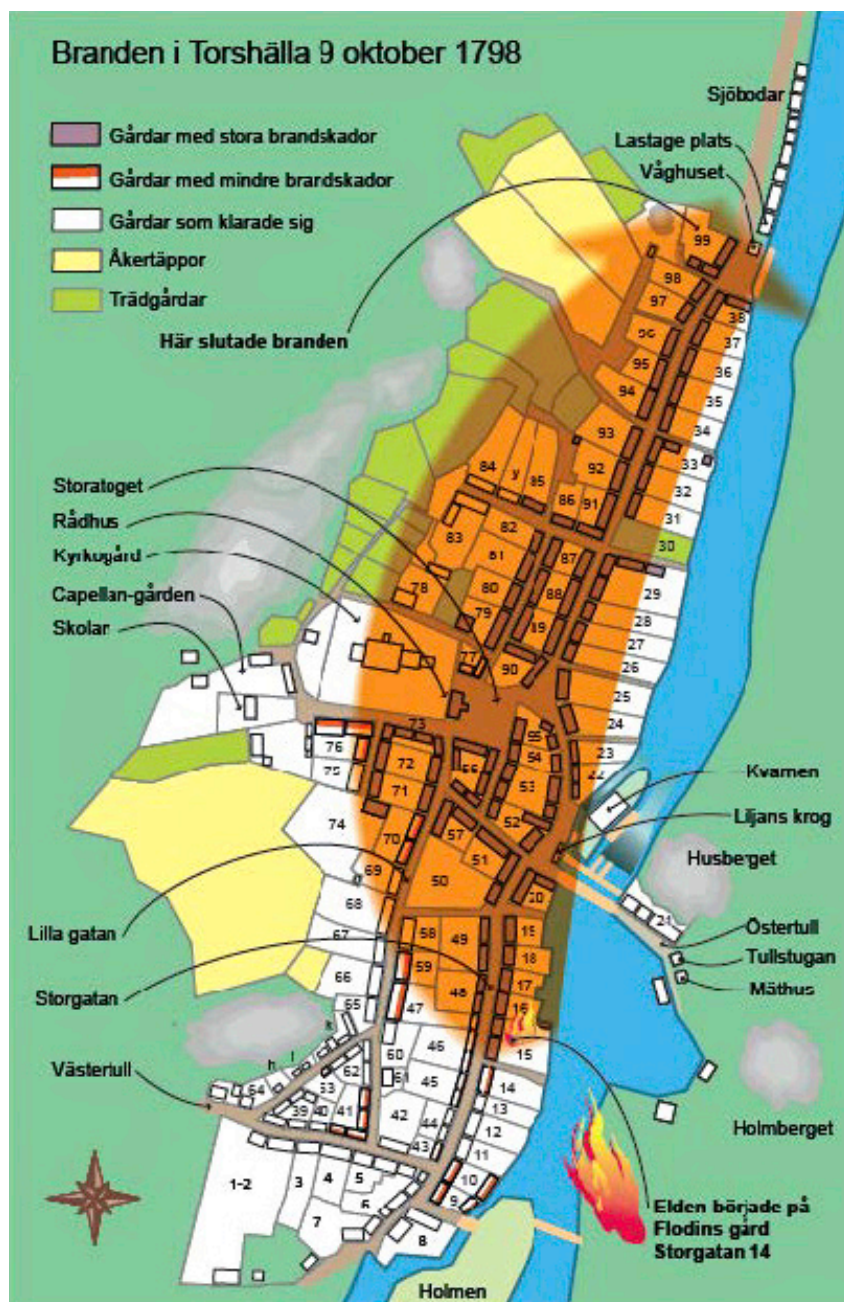
Branden i Torshälla 1798

Det är strax före midnatt den 8 oktober. Skörden är bärgad. Det blåser.

Vinden friskar i från sydväst. Ett oväder tilltar.

Klockan 2 på tisdagsnatten den 9 oktober är det full storm.

Stormvarningsflaggan är hissad på rådhuset. Alla eldar måste släckas och spjällen stängas för att förhindra att gnistor från eldstäder sugas med av en vindil och att den "Röde hanen" kommer lös.

Karta: Bo Persson

Torshälla stads tomter och hus ligger tätt. Brandvakten gör rond Elden är lös! På Flodins gård, gården nr 15 (Storgatan 14). Från bryggerhuset sprider sig elden till ladugården.

Kyrkklockorna klämtar!

Stormen tilltar och branden sprider sig mot norr. Får tag i byggnaderna på båda sidor om Stora gatan! Sex gårdar på östra sidan står i ljusan låga. Elden sprider sig till västra sidan och husen kring torget.

Innan det nyligen uppförda rådhuset brinner ner till grunden lyckas borgmästare Johan Betulander tillsammans med sin dotter rädda stadsarkivet. Lilla kyrkporten och bårhuset antänds av hettan.

Elden sprider sig norrut efter Stora gatan och Västra Långgatan. (Lilla gatan) Inga hus skonas. Natten går över till dag och ny afton randas. Elden når den sista gården, nr 99. Klockan är 7 på kvällen den 9 oktober.

56 gårdar är svårt brandskadade. 85 hushåll med 337 personer är husvilla. Mat, kläder, spannmål, foder för kreaturen, lösören – det mesta har gått upp i rök. Ytterligare 16 gårdar är brandskadade.

Alltså varenda fastighet från dagens Storgatan 14 till 56 och motsvarande på gatans västra sida och samtliga fastigheter från hörnet Birgersgatan - Lilla gatan.

Majestätiskt står kyrkan vid ett rådhus-torg i brandruiner.

Drygt 20 orkeslösa har tagit sig till en båtsmanskoja på Klockberget. Barn, hustrur och kreatur tar sig till Krusgårds-ängen norr om staden. 12 gårdar av 56 är försäkrade!

Arma Torshällabor. Men tack och lov, ingen omkom i branden!

"Vinden blåser vart den vill, har så många nycker"

Brandens inverkan på skepparskrået

Fartygen, hamnen och metallvågen är oskadade. Tio-talet gårdar, där 14 skeppare och matrosar med familjer bor, är nedbrunna. Fattigdomen bland skråredarna ökar. De äldre drabbas av sjukdomar och trångboddhet. Dödsfallen ökar. Skepparna får begravningshjälp och bidrag från staden. Några jakter byter ägare. En skeppare begär sig i konkurs och en annan tar sig av daga. Men sjöfarten från Torshälla fortsätter i normal omfattning.

Återuppbyggnaden

Uppropet i Inrikes Tidningar den 30 oktober inbringar 4 747 riksdaler och 12 skillingar. Redarna pantsätter lös egendom, tar lån och får hjälp av grannarna med husrum och bröd. Magistraten accepterar att hyra tre rum, en sal och två kamrar hos stadsnotarien i Hjelmssgård 9–10 (nuv. Tandvårdshuset).

Återuppbyggnaden kommer snabbt igång. Man köper byggnader och material från orter runt Mälaren. En ny stadsplan färdigställs som bl.a. reglerar gatubredderna. Ett torg vid Stora bron planläggs.

Krigsfångar och rysskasernen

21 februari 1808 anfaller ryssarna Finland. Svenska armén är dåligt rustad. Fästningen Sveaborg kapi-

tulerar den 3 maj. Fred sluts i Fredrikshamn den 21 september 1809. Sverige förlorar Finland!

Dock lyckas man vid några fältslag gripa krigsfångar som kommer att bli värdefull arbetskraft vid de orter där de inkvarteras (t.ex. Göta kanal).

År 1808 den 20 december anländer 165 ryska krigsfångar jämte vakter till ett enormt trångbott Torshälla. Många gårdar är inte återuppbyggda. Ickeförty finner man bl.a. sängplatser vid Katrineberg (Krusgården) för 100 man. Bevakningsmanskapet inkvarteras i gård 76.

Fångarna får hjälpa till med återuppbyggnad av staden tills de lämnar år 1812. "Rysskasernen", ett reveterat timmerhus i två våningar, byggs inne på gården 87 (nuvarande Storgatan 29), utmed gränsen till granngården 88 (Storgatan 27).

År 1811 börjar människor från andra städer och landsbygder flytta till Torshälla. De bebygger brandskadade gårdar.

År 1812 blir kasernen ett provisoriskt rådhus med häkte. När rådhuset är byggt 1833 tjänar "Rysskasernen" som bostad åt fattiga änkor och förråd tills den rivs på 1930-talet.

Industrin tar över hantverket

Under 1850-talet börjar Sverige industrialiseras. I England började industrialiseringen omkring 1700. En industriverksamhet fordrar kapital, arbetskraft, naturresurser, teknik, samhällsorganisation och utbildning.

Industrialiseringen är investeringar i massproducerande teknik, varvid arbetaren underordnar sig maskintekniken och produktionen av standardiserade komponenter.

I den här skriften beskriver vi den näringsverksamhet som etablerades från 1880-talet. En del verkstäder arbetar fortfarande mer hantverksmässigt än industriellt.

Beträffande tidigare verksamheter efter Torshällas år hänvisar vi till våra skrifter "Holmens 900-åriga historia", "Adolf Zethelius – grundaren av Nyby Bruk 1829", "Nyby Bruks Libergs-epok 1882–1944" och "När då var nu – Torshälla från forntid till år 1717".

Kort om industrin som då tillhörde Torshälla socken:

HOLMEN

I början av 1700-talet ägs Holms Bruk av Maria Leijel (Fru Schnack). Hon bygger ut brukets tillverkning av

stångjärn och smidesmanufaktur med flera härdar och anlägger nya dammrännor för att bättre utnyttja vattenkraften. Efter Maria Leijels bortgång 1740 går bruket på sparlåga och 1812 flyttas smidesprivilegierna till Nyhammars bruk. Därefter finns en väveri- och en färgerifabrik på Holmen. År 1831 överläter Kronan rätten till Holmenfallen till Nyby Bruk.

JOHAN THERMAENIUS återupprättar Holmens industrihistoria då han 1846 etablerar sig och tillverkar mobila skördetröskor och lokomobiler. Företaget lämnar 1868 Holmen för Hallsberg.

STRIDSBERG OCH BIÖRCK startar 1868 en sågbladsfabrik men flyttar 1879 till Trollhättan.

HOLMENS GJUTERI & MEKANISKA VERKSTAD grundas 1890 av Lars Linus Liberg och blir en av landets främsta tillverkare av krankonstruktioner. Gjuteriet läggs ned 1952 och produktionen ändras till rostfria rör, rördelar och rostfria apparater.

Nyby Uddeholm AB, bildat 1979, bygger en kalliso-statspress i Holmens A-verkstad och en linje för tillverkning av kapslar i B-verkstaden. Kapslarna fylls med rostfritt pulver för extrudering till sömlösa rör. Denna tillverkning flyttas till Frankrike år 2000 och pulvertillverkningen säljs till Carpenter Powder Products. A-verkstaden övertas av Nordic Coating AB och B-verkstaden säljs till TFAB.

NYBY BRUK

bildas 1829 av Adolf Zethelius som anlägger valsverk med vällugnar för plåt och profiler. Lars Linus Liberg förvärvar 1885 aktiemajoriteten och bygger bl.a. ett nytt plåtvalsverk och ett stångvalsverk. Han köper Holmens Mekaniska Verkstad och bygger om Torshälla kvarn m.m. En blomstringstid på över 30 år för orten och bolaget.

1945 köper Bröderna Edstrand AB bruket och en 30-årig glansperiod inleds. Produktionen ändras till rostfria produkter. 1965 övertar Gränges bolaget. Som mest uppgår arbetsstyrkan till 2000 personer runt år 1970. I mitten på 1970-talet är det internationell lågkonjunktur och en period av strukturrationaliseringar intensifieras. För Nybys del leder den till bildandet av Nyby Uddeholm 1979, Avesta AB 1984, Avesta Sheffield 1993, Avesta Polarit 2001 som övertas helt av Outokumpu 2002.

EMINENTVERKTYG

– bl.a. cyklar i ett mycket brett produktsortiment

Ca 1880 byggde och startade Axel Westman företaget Westmans Verktygsfabrik på Eskilstunavägen 5. Företaget var en av de första som tillverkade cyklar i Sverige. Cykeln kallades "Eminent". 1912 övertogs rörelsen av fabrikör Axel Björhn.

Han startade även Firma Torshälla Galoschmärkesfabrik – för att ytterligare bredda sortimentet?

KRONOKVARNEN

se även våra skrifter 2 & 3 om ZETHELIUS och om Torshälla fram till 1717

1737 säljs kvarnen till slottsbyggmästaren Peter Gerdes. Fem år därefter byggs en "hampestamp och lärftsvalk" intill kvarnens norra del. Barnen vid Stora Barnhuset i Stockholm väver segelduk som därefter bearbetas i Torshälla. Innan Adolf Zethelius köper kvarnen 1828 ägs den av flera ägare.

År 1877 har kvarnen åtta par stenar och ett grynverk. Samtidigt byggs ett kvarnstall med plats för 24 hästar och ett svinhus av sten. Arrendatorbostaden innehåller åtta rum och kök, ligger på gård nr 20, hörnet söder om Brogatan/Storgatan. Tre år därefter installerar Aliforsverken en turbin i västra rännan. Kraftstationen i Kvarnfallet vid sidan om kvarnen står klar först 1935.

1946/1947 genomförs en stor ombyggnad då man bl.a. kopplar samman kvarnens två förmalningsverk. Fem månader efter besiktningen av ombyggnaden, den 17 maj brinner kvarnen och förstörs så gott som helt invändigt. En planerad reparation och återupptagande av kvarnverksamheten blir inte av. Torshälla stad tar över byggnaden 1953. Nu finns ett fint bibliotek där.

EX. PÅ DET BREDA PRODUKTSORTIMENTET:

- Cyklar, Julgransfötter
- Osthyvlar, tårtspadar
- Konservöppnare
- Potatisskalare
- Borrsvängar
- Gren- & kvistsågar
- Sekatörer
- Isborrar, träborrar
- Tändstiftsnycklar
- Cykelstöd
- Handmanglar
- All sorts legotillverkning

1918 överlät Axel verktygsfabriken till S. Ekstein och K. Andersson som ändrade namnet till Eksteins och Anderssons Verkstad. K. Andersson avled efter ett par år och rörelsen fortsattes då av Ekstein under namnet Verkstadsbolaget fram till 1932. Då ändrades namnet till Järnindustriaktiebolaget Tool. 1933 övertogs bolaget av ingenjörerna Malte Brandstad och Morris Monteén. I samband med detta ändrades namnet till Eminentverktyg AB. ASEA-chefen Curt Nicolin gick in som huvudägare 1970 och 1977 flyttades företaget till Eskilstuna.

Alifors Kvarn, i Kvarnfallet, och Torshälla Sågbladsfabrik (Aliforsverken), på stranden nedan kvarnen, byggdes av Carl August "Ali" Andersson på 1880-talet. Kvarnen, mitt i strömmen bakom Kronokvarnen, var en byggnad i fem våningar och kvarnens drivkraft användes även för sågblagsfabrikens behov. Som mest var ett 40-tal sysselsatta vid Aliforsverken

Sågbladsfabrikationen har gamla anor

Den under 1800-talet kraftigt expanderande skogsindustrin behövde sågar och maskinknivar (för massatillverkningen). Stridsberg & Björck etablerade sig 1868 på Holmen. De var först med tillverkning av härdade sågblad och maskinknivar. Då de 1879 flyttade sin tillverkning till Trollhättan startade flera av deras tidigare anställda eget i Torshälla. Mest uppmärksammas blev Aliforsverken men vi presenterar här flera andra.

ALIFORSVERKEN

– sågklingor, sågblad

En framstående industri i staden var Torshälla Sågbladsfabrik som grundades av fabrikör Ali Andersson. Han köpte gårdarna nr. 23 och nr. 24 år 1881 (Storgatan 26) där han anlade sitt industriimperium.

Aliforsverken hade även en sågprovanläggning för sågbladens kvalitetstester. Den anläggningen var belägen på åns östra sida (nuvarande Hellbergsparken)

och drivningen av testmaskinerna skedde med hjälp av vajrar som sträckte sig över ån från vattenverket på västra sidan.

I äldre tider fanns här en Bresiljekvarn inrymd i gården nr. 23 ägd av fabrikör Johan Petter Bergström. Bresilja, färböck eller rödträd, innehåller som bekant färgämnet brasselín som förr användes för hemfärgning. Efter en del år lades Bresiljekvarnen ned och i dess ställe kom först en grynkvarn och sedan en benkvarn.

SÅGBLADSRIKTARE TYCKO JONSSONS BEDRIFT

Att Ali Andersson hade medarbetare som han kunde lita på var helt klart då man lyssnar till historien om sågbladsriktaren Tycko Jonssons utflykt till Björsund. Orsaken till utflykten var att en av de hos Torshälla sågbladsfabrik tillverkade 60 tums sågklingorna, avsedd för timmersågning, hade gått varm och därigenom blivit både skev och vind.

För att återställa sågklingan i användbart skick insåg Ali att här behövde Tycko göra en insats. Tycko blev tillsammans med sin verktygskista fraktad till Björsund. Första inspektion av klingan utförde Tycko med slutna ögon och handpåläggning. Sakta strök han med varlig

hand utefter klingans tandade periferi och konstaterade sakkunnigt att klingan var i reparerbart skick.

På Tyckos order hängdes klingan med hjälp av ett rep upp i en takstol och Tycko strök en sista gång med vänstra handen över klingan innan han med högra näven ur sin verktygskista hämtade upp en 4-kilos slägghammare. Ett kraftigt hammarslag mot klingan utlöste vibrationer och ett fruktansvärt rassel uppstod när klingan återfick sin ursprungliga form.

Verkmästaren för Björsunds timmersågverk var imponerad av åtgärden och hans fråga till Tycko blev: Vad kostar detta? Tycko svarade lugnt tio kronor och tretton öre. Verkmästarens fråga: Varför denna märkliga summa? Tretton öre för hammarslaget och tio kronor för att jag visste var jag skulle slå, blev Tyckos svar.

IVAR LINDS SÅGBLADSFABRIK

– fogsvansar, ryggsågar, sticksågar, bågsågsblad

Ett verkstadsföretag i Torshälla som drevs i mer hantverksliknande skepnad var Ivar Linds Sågbladsfabrik. Ivar Lind startade verksamheten i början av 1900-talet och företaget övertogs 1930 av fabrikörerna Helmer Svärd och Vidar Andersson. Inga direkt automatiska maskiner fanns utan arbetet med att framställa produkter i form av fogsvansar, ryggsågar, sticksågar och blad till bågsågar skedde helt efter gamla beprövade metoder genom användande av klipptänger för att skapa tänder i plåtmaterialet. Skränkningen av tänderna skedde även det hantverks-

Lilla gatan 17

mässigt med hjälp av särskilda skränkningstänger avpassade för vilken vinkel tänderna skulle ha och för vilket ändamål de var avsedda, klyvning eller kapning.

HENNING KLINGS VERKTYGSFABRIK

– skiftnycklar, bandsågblad, murslevar

Bland de valloner som anlände till Sverige nämns en släkt Dübeck. En av dess ättlingar, Lars Fredrik, blev soldat och erhöll namnet Kling. År 1875 köpte han fastigheten Sofieberg (Aliforsg. 6) och bildade tillsammans med sonen Henning en fabrik med namnet Henning Klings Verktygsfabrik.

Fabriken övertogs av sonen Artur som var född i Torshälla 19 maj 1884. Fabrikationen bedrevs i tre byggnader. I en byggnad av sten inrymdes mekanisk verkstad och smedja och i en annan en hopsättnings- och lackeringsverkstad. Den tredje byggnaden innehöll förråd och packning. Tillverkningen bestod av remskruvar, skiftnycklar, skruvtingar, bandsågblad och murslevar.

Arturs intresse för affärsverksamhet var inte av någon större dignitet varför hans hustru fru Elna på ett beundransvärt sätt gick in i företaget och drev verksamheten framåt.

"Bananhuset" på Aliforsg. 6 idag

Kort sagt: *Det Kling producerat har också gett god klang åt Torshälla som industriort.*

1943 övertogs rörelsen av Elof Maxe som fortsatte driva företaget fram till år 1960 då han fick erbjudande från Nyby Bruk att medverka i brukets rationalisering av ämnesberedningen i rörverket. 1962 såldes fastigheten och det i torshällabors mun så kallade "Bananhuset" uppfördes på tomten.

OSCAR ERIKSSONS SÅGKLINGEFABRIK

– ridsporrar, verktygsmaskiner, skärmaskiner för sadelmakare

1910 startades Oscar Erikssons sågbladsfabrik i Waddfabriken på Brogatan 21 intill Stadskällaren. Tillverkningen inriktades på ved- och snickarsågar.

Efter flytt till gården 117 (Edelborg nedan Oxberget vid nuvarande COOP-parkeringen) under 1920-talet, satsade han även på tillverkning av sporrar. Fabriken försåg under en tid hela ryska arméns kavalleri och Tartarernas rytteri med sporrar tillverkade i Torshälla.

På grund av sjukdom överlät Oscar Eriksson sin industriverksamhet till aktiebolaget Oscar Eriksson & Co. Disponent för bolaget blev ingenjören Erik Eriksson junior, sedermera innehavare av Erik Eriksson Jr. Verktygsmaskiner.

Oscar Eriksson uppfann och marknadsförde en helt ny typ av renskärningsmaskiner för sadelmakaryrket.

Dessa maskiner rönt stor uppmärksamhet. Han blev den förste att leverera dem till arméns verkstäder. En bidragande orsak till arméns intresse för Oscar Erikssons produkter var hans framgångar hos den ryska militärmakten.

Oscar hade en mycket god kontakt med konstnären Allen Ebeling. De hade ett mycket förtroligt samarbete.

Från sin höga, egenhändigt hopsnickrade punschveranda, belägen uppe på berget, kunde Oscar överblicka Ebelings tomt.

Var då en gräsklippare parkerad utanför Allans häck betydde det att Allan väntade besök och var i behov av att låna en flaska spirituosa av något slag. Var gräsklipparen däremot uppställd innanför häcken betydde det att Allan var beredd att återbördä lika mängd spirituosa som han hade lånat.

Detta förfarande var något som i våra dagar brukar kallas grannsämja.

Som den föregångsman Oscar alltid varit skaffade han sig en amerikansk tillverkad bil av märke Hudson Tera-plane de Lux 1932 års modell.

När andra världskriget bröt ut 1939 proklamerade myndigheten körförbud för alla privatägda bilar vars drivmedel var bensen. Oscar insåg omedelbart att kriget skulle bli långvarigt så därför såg han till att bilens bränsletank blev ordentligt fylld. Eftersom körförbud var pålyst bröt han aldrig mot någon bilkörningslag utan hans metod gick ut på att varje morgon gå till bilen som stod säkert uppallad i Axel Björhns garage vid Brogatan. Där startade han motorn för att på så sätt undvika korrosionsskador på cylindrar och kannringar. När nästa dekret kom, vilket gällde krigsmaktens påbud att alla gummidäck skulle konfiskeras, då grät Oscar.

Edelborg

Oscars
punschveranda
på berget

Oscars
HUDSON TERAPLANE
DE LUX 1932

Övrig Industri

– från maskiner till karameller

PETTERSSON OCH HELLBERG

– saxpinnar, skruvar

Firman Pettersson och Hellberg daterar sig från 1886. Den anlades av Carl August Pettersson och Carl Wictor Hellberg. Huvudtillverkningen var inriktad på saxpinnar och skruvar, bland annat remskruvar. Fabriken var utrustad med specialmaskiner och levererade ett omsorgsfullt kvalitetsarbete.

*Huset ligger på Ruths
gränd mitt emot
Holmens skola*

AB TORSHÄLLAMASKINER

– universalsvarvar, planfräsar, slipar

Erik Johan Eriksson hade 1878 grundat ett företag i Eskilstuna, och när Erik Johan Eriksson avled tog sonen Karl-Erik över företaget.

1916 etablerade sig Karl-Erik i den före detta Vaddfabriken och där anlade han en fabrik under namnet Erik Eriksson Junior Verktygsmaskinfabrik.

Vid mitten av 1930-talet flyttade man in i de då nyuppförda verkstadslokalerna Eskilstunavägen 16.

1954 döptes företaget till AB Torshällamaskiner. Efter flytten till de nya lokalerna vid Eskilstunavägen utökades produktionen med tillverkning av universalmaskiner och planfräsmaskiner.

Sedermerta tillkom planslipningsmaskiner, såväl enkla som automatiska. En stor kund var Sveriges samtliga verkstadsskolor som valde Erik Eriksson Juniors 8 tums supportsvarvar som lärlingsobjekt. Företaget såldes under 1970-talet till Ulvsunda Verkstäder och

Vaddfabriken

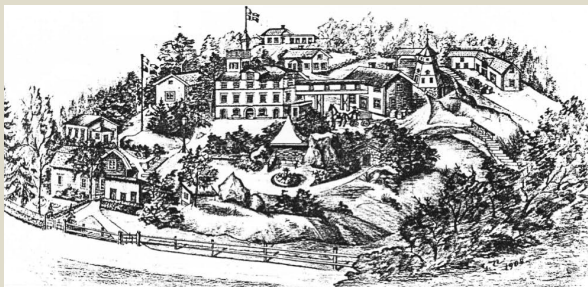
kallades då UVA-Torshälla. Under flera år drev företaget Torshällamaskiner en egen verkstadsskola för utbildning av blivande yrkeskunniga arbetare. Sedan mitten av 1990-talet är företaget nedlagt och lokalerna disponeras nu av Torshällahuset som är ett industrihotell.

LINDBERGS HÄNGLÅSFABRIK

– hänglås och lås till väskor och koffertar

I Torshälla fanns en hänglåsfabrik som drevs under namnet Lindberg & Co. Denna fabrik grundades av

fabrikör Carl August Lindberg. 1910 började Lindberg sin fabrikation av lås i Torshälla. Hans tillverkning omfattade även lås till väskor och koffertar i varierande storlekar. Arbetet med låsen måste betraktas som rent hantverk utan maskinell inblandning.

Georg Nyströms skiss av Klockberget

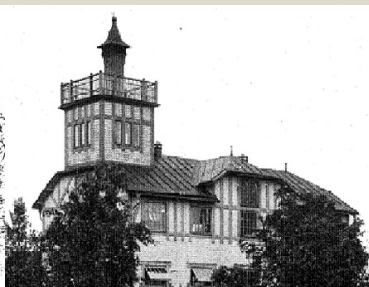

Bild av Bleckkärlsabriken

Pluvius

F O NYSTRÖMS BLECKKÄRLSFABRIK

– bleckplåtsaskar, cisterner, regnmätare

Inom industrisektorn plåt blev Frans Otto Nyströms fabrik banbrytande i landet. Till en början tillverkades askar av bleckplåt för blanksmörja. Sonen, Carl

Albert Nyström, föddes i Torshälla 1862. Carl Albert Nyström lät på 1890-talet bygga en helt ny betydligt större fabrik belägen på "Klockberget". I den nya större fabriken tillverkades cisterner och den i hela världen mycket välkända regnvattenmätaren Pluvius. Antal anställda var som mest c:a 50 st.

CARL VICTOR JANSSEN/MOLINS VERKSTAD

– skruvmejslar, kulnycklar för separatorer

Fabrikör Carl Victor Jansson var en tid delägare i Eskilstuna Gelbgjuteri-aktiebolag. Han startade en egen rörelse förlagd till Rademachergatan i Eskilstuna där han specialiserade sig på tillverkning av kulnycklar för separatorer och skruvmejslar med varierande storlek. 1903 flyttade han rörelsen till Torshälla där verksamheten bedrevs i en mindre verkstadsbyggnad förlagd efter Aliforsgatan. (Ebelinggatan 6)

1919 tog fabrikör Vilhelm Bernhard Molin över verkstaden. Molin hade då arbetat för Jansson i 17 år. Han utökade sortimentet med tillverkning av mejslar för

olika industrier såsom telefon- symaskins- och cykel-tillverkningsindustrin.

FABRIKS-AKTIEBOLAGET KLAS TÖRNBLOM

– filar och raspar

Huset nedanför Holmbergets södra sida köptes 1917 av Fabriksaktiebolaget Klas Törnblom. Huset inrymde det före detta Svagdricksbryggeriet.

I bottenvåningen inrättade Klas Törnblom smedja, maskinverkstad, slip- och härdavdelning samt i övervåningen lagerrum och kontor. Vid fabriken tillverkades på maskinell väg filar av olika slag. Omhuggning av gamla filar utfördes för hand och likaledes tillverkades även skoraspår.

När Törnblom under mitten av 1940-talet slutade med filtillverkningen blev huset inrett till tandläkarmottagning.

C.O. STENHAMMARS BÅTVARV

– motorbåtar och fartygssmide

I omedelbar närhet till filfabriken bedrevs skeppsbyggeri. Redan på 1600-talet omtalas att i Torshälla fanns smeder som sysslade med fartygssmide. Ett båtvarv ägdes av herr C. O. Stenhammar.

Han byggde under årens lopp ett flertal motorbåtar som utmärkte sig för att vara vackra och stilfulla.

På marken där båtvarvet legat blev plats till ett hus för allaktiviteter med matservering, dans och idrott i form av bordtennis, boxning och tyngdlyftning.

Namnet på etablissemangen blev Gillet. Torshälla stad inrättade 1946 skolbespisning i lokalerna. 1947 brann anläggningen ned. Tomten blev även en tid nyttjad av Torshälla Modellsnickeri och som plats för Shell bensinstation.

STENKÄRLSTILLVERKNING

– krukor, fat, sejdlar m.m

Även krukstillverkningen i Torshälla har gamla anor. I början av 1900-talet fanns två stenkärtsfabriker varav den av Carl Johan Karlsson bedrivna är den äldsta. Grundläggaren Carl Johan Karlsson hade sin första verkstad vid Gullängen norr om staden i vars närhet fanns lertag.

På 1860-talet flyttades krukmakeriverkstaden till Drejargatan i Torshälla. Tillverkningen bestod av

blomkrukor, fat och sejdlar m.m. Den andra fabriken benämndes **Torshälla Stenkärtsfabrik** och uppfördes 1901 av gårdsägaren John Rydell. Följande år övertogs fabriken av Carl Gustav Lindqvist. Han sålde i sin tur anläggningen 1903 till stadsfiskalen i Eskilstuna Gustaf Ramstedt som lät ombilda företaget till aktiebolag.

1912 blev fabriksör Johannes Svensson in som ägare till verksamheten och han utökade sitt markinnehav genom köp av Tomtebo 25 och 27 (nuvarande Riktargatan 37 A och B). Där koncentrerade han produktionen till i huvudsak blomkrukor. Men även krukor av mer originella och vackra mönster efter konstnären Ali Wallanders skisser och ritningar tillverkades.

1945 finner vi i Torshälla Handelsregister namnet Landin som köpare av Torshälla Krukmakeri. Det var Albert, David och Tore Landin med David som undertecknade köpebrevet och Johannes Svensson bekräftade överlåtelsen. 1975 avvecklades fabriken.

KARAMELLFABRIKEN

1906 bildade rådmannen Albert Nyström tillsammans med några andra personer Torshälla Konfektyraktiebolag. På tomten nummer 29 (Storgatan 40) i en förhyrd byggnad påbörjades tillverkningen. Som ledare anställdes konditorn A. F. Berger från Stockholm. Han efterträddes 1908 av köpmannen Tinus Fagerholm som utökade rörelsen. 1920 kom köpmannen Emil Andersson in som majoritetsägare.

Karamellfabriken var belägen utmed Torshällaån och var uppförd i två plan. Tillverkningen utgjordes av inslagna och oinslagna karameller, Schweizer Bon-bon, Dropps, Gräddkola, Anders bröstkarameller med

mentol och honung liksom Japansk kola. Företaget har under årtiondena genomgått många ägarkonstellationer och har nu sin produktion i lokaler utefter Eskilstunavägen under namnet Aroma.

Walter Thür Orgelbyggen AB

Startade sin verksamhet i Torshälla Konfektyrs gamla lokaler 1968. År 1978 flyttades verksamheten till AB Elpars lokaler på Spångagatan. Walter Thür Orgel-

byggen AB tillverkade orglar mellan åren 1968–2004. Under dessa 36 år byggdes 200 orglar, huvudparten till svenska kyrkor.

GALOSCHMÄRKESFABRIKEN

Torshälla Galoschmärkesfabrik belägen efter Julingatan hade år 1914 fått patent på en maskin för framställning av galoschmärken. Ägare var fabrikören Axel Björhn.

Det var sagt att Borgmästare Albin Edsberg noga höll på sin värdighet och fabrikör Axel Björhn blev inte alls förvånad när borgmästaren en dag beställde en omgång märken till sina galoscher. Men förutsättningen var att dessa märken skulle vara dubbelt så stora som andras. Egenhändigt tillverkade Axel två stycken "A" och två stycken "E". Men se det dög inte alls. I Edsbergs galoscher skulle det finnas ett "S" och ett "B" vilket skulle betyda "Stadens Borgmästare".

Att borgmästaren var en snäll och timid karl bevisade han vid ett tillfälle då bagarmäster Nordström blivit av hälsovårdsnämnden instämd till Rådhusrätten att svara mot en anklagelse gällande bristande renlighet i bageriet.

Framför borgmästaren var på bordet en tårta placerad vilket skulle vara beviset. Hur är det Nordström sa Edsberg med ordningen och renligheten i bageriet? Titta här, är det inte en fluga som sitter här inbakad i grädden? Nordström går fram till bordet. Tittar på tårtan och tar med nypan den lilla svarta tingesten. Stoppar den i munnen. Tuggar och sväljer samt säger, nå, det var ett russin. Edsberg avskrev målet i brist på bevis.

Att Torshälla var en liten stad med invånare där alla kände alla framgick med stor tydlighet. Drivkraften hos de flesta var att etablera sig som duktiga företagare med inriktning på affärer. Men dock inte alla. Harry som exempel:

När skolbarnen fick som beting att varje vår sälja minst en karta med 10 stycken Majblommor till priset av 10 öre styck slog det stopp för Harry. Han var så blyg så den enda kund han kunde tänka sig bearbeta var sin egen pappa Ernst. Borgmästaren mötte Harry på väg hem från skolan över Rådhusorget. I handen höll Harry en karta med blommor. Nämen så bra Harry, sa borgmästaren. Har du Majblommor? Får jag köpa ett par av dej? Svaret blev. Nej dom ska farsan ha!

Verksamheter kring Lilla gatan

Att Torshällas omsättning och behov av hästskor var tydligt under krigsåren 1939–1945. Det var helt uppenbart då det efter Lilla Gatan fanns två yrkesverksamma smideskunniga hovslagare, Allan Andersen Lilla gatan 6, och Erik Karlsson "Sme-Erik". Lilla gatan 15. Båda hade sina smedjor i direkt anslutning till Lilla

Gatan och där tillverkade de med hjälp av ässjor och smideshammare egna skor till den stabila kundkrets som fanns i och omkring Torshälla. Torshällas kullerstensbelagda gator hade en inbyggd förmåga att verkligen slita skorna av hästarna så Andersen och Karlsson hade full sysselsättning under årets alla dagar.

CARL BROKVIST (Plåtslageri) – såldes till SVEN AHONEN som grundade SHA

Lilla gatan 29

Plåtslagarmästaren Carl Broqvist hade sin plåtslageriverkstad på Lilla gatan 1 men när hans måg Evert Länkvist övertog företaget flyttades det till "Öltapargården" Lilla Gatan 27.

1966 såldes företaget till Sven Ahonen som bildade företaget SHA Torshällaverken vars verksamhet flyttades in i nybyggda lokaler på Eklundaområdet

RAGNAR PETTERSSON "RAGNARPELLE"

Lilla gatan 20

I en liten verkstadsbyggnad på Lilla Gatan mitt emot dåvarande Folkets Hus vid Rådhusorget hade Ragnar Pettersson "Ragnarpelle" sin tillverkning av metallföremål i form av:

Instickslås och svarvade ljusstakar i mässing och liknande prydnadssaker.

Smedstaden Eskilstunas smides- och manufakturverk

Redan hertig Karl (senare kung Karl IX) såg på 1500-talet potentialen hos vattenkraften längs Tunaforsen. Från den tiden underlättade och stöttade Kronan genom koncessioner, privilegier och industripolitiska beslut tillkomsten av en livskraftig smides- och manufakturverksamhet i det blivande Eskilstuna. Karl X Gustav lockade 1654 livländaren Reinhold Rademacher att etablera sig här. Han erbjöds tullfrihet och ensamrätt i landet under 20 år för tillverkning av manufakturprodukter som knivar, filar, synålar och saxar.

Reinhold Rademacher

fick privilegier för framställning av smiden och metallvaror, samtidigt som han förband sig att med hjälp av monopol och tullfrihet både vid import av råmetall och vid export av färdigvaror, producera en serie manufakturvaror av järn, koppar och mässing, såsom knivar, saxar, synålar, lås, spik, tänger, hammare, pistolpipor och bössor, järn- och mässingstråd, beslag och smidesstäd.

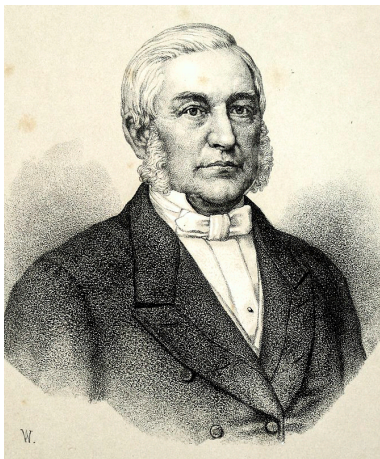
De första smedjorna stod färdiga år 1659 och utgjorde en del av Carl Gustafs Stads bruk, som var anlagt och uppkallat av Karl X Gustav.

Kronan övertog under tillfälligt svåra perioder ägaransvaret för Tunafors Bruk och Carl Gustafs Manufakturverk. Kronan medverkade till import av know-how från Solingen genom att därifrån till Eskilstuna 1774 och 1775 smuggla ut 5 klingsmeder med familjer. (Det var dödsstraff för Solingens smeder att lämna Solingen).

1812 köper Kronan tillbaka, från Birger Rothoff, Carl Gustafs stads bruk och flyttar Söderhamns gevärsfaktori till Eskilstuna. Av dessa två verksamheter bildas Carl Gustafs Stads kronogevärsfaktori och bruk.

Tack vare duktiga entreprenörer och företagare som Fredrik Rothoff, Haleniusfamiljen, Christopher Zetterberg, Johan Svengren, Samuel Schröderstierna, Sven Rinman, Erik Nordvall, bröderna Bolinder och Johan Theofron Munkteall byggs i Eskilstuna en exportinriktad, storskalig järnmanufaktur.

Johan Theofron Munktel

Jean Bolinder

Carl Gerhard Bolinder

Några detaljer om framväxten av Eskilstunas industriföretag:

År 1719 fusioneras Tunafors bruk och Carl Gustafs stads manufakturverk för att 1725 övertas av Kronan som överlämnar dem till den polska grevinnan Anna Woynarowska. Det är en delbetalning för den stora skuld till kosackhövdingen Mazepa som Karl XII dragit på sig vid fälttåget i Ryssland. Hon i sin tur säljer Carl Gustafs manufakturverk till Fredrik Rothoff 1739 och tio år senare Tunafors bruk till Johan Halenius.

De båda bruken går en gynnsam framtid till mötes.

Företagen är expansiva och uppmuntras av Kronan, med särskilda privilegier, att stärka manufakturverksamheten i Sverige.

I Tunafors bruk investeras i ett nytt manufakturverk för tillverkning av gafflar, knivar och saxar och i en valmaskin, sämskmakarstamp och en mjölkvarn med fem par stenar. Som mest uppgår arbetsstyrkan till 150 man. Johan Svengren köper bruket 1873 av Christopher Zetterberg och ändrar namnet till Eskilstuna Jernmanufaktur. Svengren bygger ut längs Tunaforsen och utökar sortimentet med husgerådsartiklar. Redan innan tillverkas bajonetter, stigbyglar och sablar.

Carl Gustafs stads bruk övertas 1739 av Fredrik Rothoff och hans bror. De bygger ett smidesverk med 4 brännugnar och 6 knipsmedjor. I slutet av 1760-talet finns 14 verkstäder för finsmide. På 1770-talet säljs "finsmidet" till Kronan. Kvar blir "svartsmidet" som släggor, spadar, billar.

1812 köper Kungl. Maj:t bruket och får namnet Carl Gustafs stads Kronogevärsfaktori och Bruk.

1835 går startskottet för en rationalisering av anläggningarna. På hösten 1840 är stora verkstadshuset färdigbyggt (nuvarande Stadsmuseet).

Denna arkitektoniskt vackra byggnad visar sig på 1930-talet alltför trång och ineffektiv. En ny anläggning byggs vid Svista norr om staden.

Eskilstuna Fristad anläggs genom ett riksdagsbeslut 1771. Där får man bedriva verksamheten utan skråtvång och tullavgifter. Samuel Schröderstierna och Sven Rinman grundar Fristaden efter idéer från Birmingham och Solingen. Jernkontoret finansierar projektet. 1784 utses Geschworne Erik Nordvall (adlad Nordewall) till ordningsman. (Se vår skrift "ADOLF ZETHELIUS grundaren av Nyby Bruk 1829"). I början av 1800-talet arbetar i Fristaden 130 mästare, 260 gesäller och lärlingar. Befolkningen i Fristaden uppgår till drygt 800 personer.

Eskilstunas smides och verkstadsindustri med företag som E.A. Bergs, C.E. Johansson, EKA, Tång-Lindström, Fil-Öbergs, Heljestrands, ASSA, Låsbolaget och AB Bolinder-Munktel m.fl. blomstrar fram till 1970-talet. Då drabbar ökad konkurrens från nyuppförda industrier ute i världen, oljekris och lågkonjunktur stadens industri. Familjeföretagen upphör, nya ägare flyttar beslutsfattande och verksamheter till andra orter inom och utom landet. Volvo BM får ta hjälp av Ulf af Trolle.

AB Bolinder-Munktel (ofta förkortat BM) var en traktor- och maskintillverkare som bildades år 1932 genom en sammanslagning av de båda mekaniska verkstäderna Bolinders och Munktells.

Under 1970 – 1990-talen tappar tillverkningsindustrin i Eskilstuna ca 10 500 arbetstillfällen. Några av de företag som överlever blir underleverantörer till bland annat fordonsindustrin.

SLUTORD

Omvärlden och Sveriges politik påverkar oss

Vår bygd och vår kommun med två städer, omformas givetvis fortlöpande av skeendena ute i världen och av Sveriges riksdags politik. För att vi bättre skall förstå förändringstrycket som påverkar vår kommun Eskilstuna tillåter vi oss att här ge en komprimerad faktaredogörelse:

Industrialismens guldålder i Sverige inträffade efter 2:a världskriget när större delen av Europa låg i ruiner och främst de neutrala länderna Sverige och Schweiz vann stora fördelar för sin industri. Näringslivets omstrukturering forcerades av landets ekonomiska politik med starkt löne- och inflationstryck, svenska bank- och finanskrisen (kasinoekonomin) 1990-1994 och den globala finanskrisen 2008 som vi 2016 inte sett facit på. 1000 kronor år 1970 mot-svarar 2016 hela 7567 kronor.

År 1970 uppgick kommunens befolkning till 94000 och minskade därefter med 6000 på grund av industriutslagningsarna. Vi har genomlevt en arbetslöshetskris. År 2008 passerade vår kommun 1970 års befolkningstal och har sedan dess ökat med ca 1100 personer per år. I augusti 2016 uppgår folkmängden till hela 103 087 personer och Eskilstuna kommun är nu en av landets snabbast växande kommuner.

Sedan Balkankrigen 1991 och den Arabiska våren 2011 har andelen invandrare i Eskilstuna ökat till över 30% av befolkningen. Av jämförbara städer har bara Malmö och Södertälje en större andel invandrare.

Det skattesystem som utformades under 1970-talet kom också att få betydande samhällsförändrande effekter. Inom den offentliga sektorn ökade antalet anställda från 0,5 miljoner 1960 till 1,4 miljoner 1990. Den fulla sysselsättningen uppnåddes - dock endast för en tid.

60 miljoner människor är på flykt i världen p.g.a. krig, svält och förtryck. Konsekvenserna för Eskilstuna av nya internationella flyktingströmmar kan vi enbart spekulera över.

Eskilstunas framtid tycks oss dock ljus. Utvecklingen är gynnsam då vi har en rejält utbyggd infrastruktur via E20 samt järnvägen som 2018 kommer att ha dubbelspår och ge möjlighet att resa till Stockholm varje halvtimme.

Mälardalens högskola är en viktig motor i kommunens utveckling. Idag studerar totalt 14000 elever i Eskilstuna och Västerås. Industrin och kommunen sysselsätter år 2016 vardera ca 9000 personer. Eskilstuna Logistik är ett begrepp idag och sysselsätter ca 1700 anställda. Byggbranschen växer och har ca 3300 anställda. Beroendena ökar och ger arbete åt 1400 människor.

En lösning för återindustrialisering av Sverige och Eskilstuna kommun

Pågående revolution inom datateknik, automatisering och internationalisering har de senaste femtio åren skapat ett enormt förändringstryck på vårt näringsliv och därmed på vårt samhälle. Enbart de senaste 10 – 15 åren har sysselsättningen inom vårt lands industri minskat med 25%, motsvarande 175.000 arbetstillfällen. För att möta denna utveckling har regeringen i år 2016, satsat Industri 4.0 som ett samarbetsprojekt mellan industrin, forskningen, utbildningen och regeringen.

Industri 4.0 - fjärde industriella revolutionen - är en samlande term för en rad teknologier och koncept inom automation, processindustriell informationsteknologi, och tillverkningsteknologier. Konceptet har koppling till Internet of Things, IoT och innebär att varje produkt i produktionskedjan bär med sig information om vart den ska och hur, för att fabriken ska kunna organisera sig själv.

Underbara dagar framför oss alltså.

Källor:

Adresskalender Öster- och Vester-Rekarne 1877
Beskrifning över Nyköpings län
Torshälla genom sekler
Artiklar ur Från Eskils och Carl Gustafs stad 1 och 2
Artiklar ur Eskilstuna Historia 1500 till 1900-talet
Artiklar ur Eskilstuna museers årsbok 1986
Artiklar ur Skärgårdsbåten
Sjöfarten i Norra Sörmland
Torshälla 650 år
Torshälla ABC
Det brinner, det brinner!
Metallarna i Torshälla

Richard Beskow
Wilhelm Tham
Bertha Gisslandi
Bror-Erik Ohlsson, Leif Persson, Margareta Lindén, Axel Ekfeldt, Karl Hamberg,
Bror-Erik Ohlsson, Ulf Magnusson, Christer Ericsson
Jonas Gibson, Leif Persson
Nr 4 2014, Nr 1 och Nr 3 2015
Leif Persson, Kjell-Ove Matson
Ivar Schnell
S:t Olofs Gille
Margareta Lindén
Leif Persson

TORSHÄLLA NYBY HISTORISKA SÄLLSKAP JUBILEUMSUTSTÄLLNINGENS VÄNNER

i samarbete med S:t Olofs Gille

Inför Torshälla stads 700-årsjubileum 2017 arbetar vi med att ge ut ett antal historiska publikationer om bygdens näringsliv under 900 år.

Följande sex skrifter är nu klara och den 7:e beräknas bli tryckt i december 2016:

- HOLMENS 900-ÅRIGA HISTORIA
- ADOLF ZETHELIUS, GRUNDAREN AV NYBY BRUK 1829
- NÄR DÅ VAR NU – TORSHÄLLA FRÅN FORNTID TILL 1717
- NYBY BRUKS LIBERGS-EPOK 1882-1944
- STADEN VID FORSEN – NYTTAN OCH NYTTJANDET AV STRÖMMANDE VATTEN
- STADEN I TID OCH OTID - TORSHÄLLAS SENASTE 300 ÅR 1718 – 2017

Ovanstående trycksakers utgivning har möjliggjorts genom stöd från följande sponsorer:

Sparbanksstiftelsen Rekarne med 50 tkr för år 2014 och 25 tkr för år 2015
Torshälla Fastigheter med 15 tkr för tryckning av HOLMENS 900-ÅRIGA HISTORIA
Outokumpu Nyby Bruk med 60 tkr för två publikationer om Nyby Bruks historia
Secor AB med 20 tkr för år 2016 – ett särskilt tack till Kjell Jansson och Secor
Jubileumsfonden TORSHÄLLA 700 ÅR har beslutat att bidra med 30 tkr till skrift nr 6

Ett stort Tack till alla!

Ytterligare två planeras för hösten och vintern där **Berglunds Åkeri AB** bidrar till den första.

- Rekarnebygden, Wäsby, Väsbyholm och Mälarbaden i sina historiska och regionala sammanhang
- Nyby Bruks Outokumpu-epok från 2001.

Vi kämpar nu med att finna möjligheter (läs finansiering) att före mars 2017 kunna ge ut ytterligare 2 – 4 trycksaker nämligen:

- Nyby Bruks "rostfria" ägarepoker:
 - Bröderna Edstrand 1945 – 1965 och Gränges 1965 – 1979
 - Uddeholm, Avesta och AvestaSheffield 1979 – 2001
- Nyby Frälsegårds/Säteris historia från medeltiden till 1970-talet
- Nyby fotoarkivs räddande ut ur soptunnor, dess omhändertagande och användande.

VI BEHÖVER DITT STÖD SOM SPONSOR

För en 24-sidig publikation i 500 ex, likt våra tre utgivna, är våra externa kostnader ca 30 000 kr. Vi hoppas naturligtvis på ytterligare bidrag från bl.a. Jubileumsfonden, Sparbankstiftelsen m.fl. för att kunna fullfölja vårt ambitiösa projekt.

OCH SOM MEDLEM

Vi är snart 200 medlemmar i föreningen. Medlemsavgiften är beskedliga 100 kr/år för enskild och 150 kr/år för familj. Du anmäler dig genom att betala in årsavgiften till vårt bankgiro 166-3848. Glöm inte att ange ditt namn, postadress, e-postadress och telefonnummer på avin.

Mer information finns på föreningens hemsida – www.tnhs.se

Kontaktpersoner:

Rolf Forssell (ordf.)
016-343013, 0708-384112
rolf.v.forssell@gmail.com

Benny Flodin (vice ordf.)
016-343566, 070-6565454
bennyflodin@telia.com